

# NOVI VAL NEDOLŽNOSTI V OTROŠKI LITERATURI. KAJ SPOROČATA HARRY POTTER IN LYRA SREBROUSTA?

*Lilijana Burcar*

*Ljubljana: Sophia 2007*

---

Trditev, da je otrok »ideološki konstrukt« in da obstajajo kolektivne definicije otrok, ki so zavezane vsakokratnemu prostoru in času ter procesom, ki potekajo v družbi, danes seveda ne bi smela več biti nekaj novega. Vzporedno s tem se vse bolj uveljavlja tudi uvid v problematičnost predstave o otroku kot abstraktnem, takem torej, ki ga vsaj navidezno ne določajo kake kulturne, razredne, rasne, spolne idr. dimenzije. Ta predstava je odločilno zaznamovala velik del otroške/mladinske literature, kako pa je s tem danes, pa poskuša odgovoriti Lilijana Burcar v svojem delu, ki se osredotoča zlasti na nekatere britanske književne uspešnice: na serijo knjig o Harryju Potterju J. K. Rowling in trilogijo P. Pullmana *Njegova temna tvar*.

Osrednja avtoričina teza, ki je predstavljena v tudi naslovu knjige in razdelana na različnih ravneh v knjigi, je, da v zadnjem času v otroški literaturi prepoznavamo oživitve (bi morda lahko tudi rekli, da gre za ponovno stopanje v ospredje, saj nemara ta pojav ni čisto usahnil?) romantične ikone nedolžnega otroka. Nekako skupaj s tem gresta tudi koncipiranje identitet kot obstoječih neodvisno od družbenomaterialnega sveta (str. 184) in utesnjujoča shematizacija družbenospolnih delitev (zlasti ta je v nadaljevanju knjige v središču zanimanja).

Avtorica meni, da gre za specifičen pojav vrnitve konservativnega vala, ki ni čisto ločen od najrazličnejših družbeno-ekonomskih interesov. Hkrati z njo pa gre za razmah navidezno depolitiziranega fantazijskega žanra, ki po mnenju avtorice sovпада z nastopom in okrepitvijo ideologije neoliberalizma v devetdesetih letih (str. 3). Še več: kar precej bogato oglaševanje in trženje tovrstnih literarnih del, ki prinašajo antifeministični reakcionarni zagovor dualističnih (ali recimo temu tudi: tradicionalnih) družbenospolnih (angl. *gendered*) vzorcev, je eden od sestavnih delov globalizacije in njenega uspeha (str. 80).

V tej luči se pričujoča knjiga kaže kot nadvse relevantna in skorajda nujna, saj del, vsaj teoretsko ustrezno podprtih z razmisleki avtoritet na

tem področju v širšem merilu, ki bi se poglobila v tovrstne sodobne in globalne fenomene, kot je Harry Potter, v našem prostoru ni. Vprašanje je tudi, v kakšni meri je ta serija, ki je – po mnenju avtorice (pa tudi recenzentke) – v prvi vrsti komercialen pojav, daleč od kakršnega koli jezikovnega ali tematskega presežka (str. 80), sploh bila kritično obravnavana v našem književnovzgojnem kontekstu (njen vpliv je bil pred časom denimo označen kot pozitiven v tem smislu, da je spodbudila k branju tudi tiste, ki so veljali za slabe bralce). Tovrstna literarna dela so namreč pomembna, ker vstopajo skozi velika vrata v besedilno-socializacijskem pomenu, saj otroška literatura »nastopa kot embrionalna faza osmišljanja in prevzemanja družbenospolnih shem« (str. 79).

V prvem delu knjige se avtorica podrobno posveti imaginarijem otroštva – podobam otroštva in predstavam o otroku – od romantike in razsvetljenstva vse do obdobja modernizacije, ki prinese tudi domestifikacijo in do neke mere sentimentalizacijo otroka. Tule je osrednjega pomena zlasti romantična ideologija s svojo konstrukcijo izvendružbenega otroka, ki se je v naslednjih obdobjih »nadgrajevala« na poseben način, saj se v jedru tega imaginarija vedno bolj stopnjuje tudi družbenospolna shematizacija in diferenciacija, kar s sabo prinese tudi cepitev žanra na tistega, namenjenega deklicam, in onega, ki naj bi bil za dečke (str. 29), pa tudi erotizacijo in seksualizacijo otroka (str. 35 in nasl.).

Družbenospolni dualizem avtorica podrobneje predstavi v naslednjem delu knjige, kjer kategoriji maskulinosti in femininosti kot relacijski izpeljanki (ki sta tudi politični kategoriji!) obdela s pomočjo Judith Butler in njenega koncepta performativnosti družbenega spola. Ta, na kratko, morda tudi poenostavljeno, pomeni, da je družbeni spol »oblika početja« (neprestanega izvajanja in obnavljanja femininosti oziroma maskulinosti) in hkrati »regulacijska fikcija« (str. 54–55).

Drug, s tem povezan koncept, ki pomaga osvetliti konstrukcije spola, pa je hegemonična (ali dominantna) maskulinitet, ki se mora »neprestano leviti, da bi se lahko v [...] ekonomiji družbenospolnih kategorij vsakokrat znova obdržala kot hierarhično prvopostavljeni člen« (str. 63). To se v otroški literaturi kaže na primer tako, da se deški protagonisti sicer nema- ra res ukvarjajo s tradicionalno bolj dekliškimi opravili, so modernizirano maskulini, a še vedno uživajo vse ustrezne statusne simbole in pozicije moči (str. 65). Ta koncept in tako zastavljena analiza se pokaže kot zelo relevantna v naslednjih dveh delih, ki se vsak posveča eni od zgoraj ome- njenih knjižnih uspešnic izpod peresa J. K. Rowling in P. Pullmana.

V primeru Harryja Potterja imamo opraviti s posebne vrste nedolžnim otrokom, heroičnim otrokom-dečkom kot aktivnim in odrešiteljskim likom (str. 85), ob katerem merjeni ženski liki so podcenjeni, zasmehovani ali kako drugače zaznamovani oziroma diskvalificirani. Podobno tudi Pullmannova trilogija, čeprav otroka najprej obravnava kot kompleksno, skozi družbene procese zaznamovano modalnost (str. 154), v naslednjih dveh delih to kompleksnost otroštva prestavi izključno v domeno deškega protagonista.

Glede na to, da gre v seriji o Harryju Potterju za nekakšno zmes, po mnenju kritikov precej instantno (prim. str. 81), nekaterih klasičnih žanrov, pa tu nastane zagata, ki jo je nekako kar težko razplesti – namreč zagata o »etiki reprezentacije« v povezavi z otroško literaturo. Te zagate ne vežemo na kritiko knjige, saj avtorica ustrezno reflektira problem fantazijskega žanra, ki ni, kot pravi (str. 4-5) od realnosti povsem drugačen, eskapističen, ne stoji nasproti realnosti, saj tudi realistično pisanje ni mimetično (kot so to trdili v tradicionalni literarni vedi), ampak vselej kodirana oblika poustvarjanja zunajbesedilne stvarnosti.

S to zagato povezano vprašanje, ki vsekakor presega fokus pričujoče knjige, a ga je ob njej vseeno vredno načeti, pa je: kako vrednotiti, umeščati v kanon ipd., žanrska dela oziroma dela, ki niso družbenokritična ali denimo multikulturno naravnana? Upravičeno je »repolitizirati« umetnost, a ob ustreznem razmisleku o neapriornem zavračanju žanrske literature ali denimo literature, ki ni družbeno kritična – kar nas že vodi k širšemu vprašanju interpretacije, ki ga moramo tule pustiti ob strani. Repolitizacija umetnosti tako na ravni produkcije kot recepcije pa ne pomeni, da je treba estetske kategorije interpretirati kot neposreden odsev interesov politične ideologije; prav v feministični literarni teoriji (ki do neke mere predstavlja konceptualno ogrožje pričujoče knjige) gre, kot pravi Rita Felski, za simptomatsko nasprotje med pragmatično pozicijo, ki poskuša ponovno politizirati literarno besedilo tako, da ga spet vključi v sfero vsakdanjih komunikacijskih praks, in hkratnim zavedanjem potencialnih omejitev čisto funkcionalistične estetike, ki poudarja neposredne politične učinke in se ne spopade s specifičnostmi literature kot mesta pluralnega pomenjenja in estetskega ugodja, ki se *lahko* – poudarjamo zlasti to slednje – upira dominantni ideološki poziciji ali pa jo posreduje naprej (Felski, 1989, str. 175). Postavljanje zahtev literaturi je na tak način seveda zelo problematično, kar pa ne pomeni, da je kritika neupravičena. Taki globalni fenomeni si zaslužijo vso kritično pozornost, ki je toliko bolj nujna in zaželena zaradi njihove razsežnosti in vseprisotnosti.

*Novi val nedolžnosti* je prispevek k razgradnji »samoumevnega« in del odgovora na vprašanje, kakšna je povezava ideologije in kulturnih artefaktov, kar konec koncev ne bi smelo biti le stvar (in zanimanje) teorije, pač pa tudi vsakdanjih izobraževalnih praks.

*dr. Valerija Vendramin*  
Pedagoški inštitut, Ljubljana

## Literatura

- Felski, R. (1989). *Beyond Feminist Aesthetics. Feminist Literature and Social Change*. Cambridge Mass.: Harvard University Press.
- Mills, C. The Ethics of Representation: Realism and Idealism in Children's Fiction, [http://www.publicpolicy.umd.edu/IPPP/winter99/ethics\\_of\\_representation.htm](http://www.publicpolicy.umd.edu/IPPP/winter99/ethics_of_representation.htm), dostop dne 2. 4. 2009.
- Vendramin, V. (2004). Književna vzgoja kot del kulturne vzgoje: problematizacija kanona in navezava na kurikulum, *Šolsko polje*, letn. 15, št. 3/4, str. 29-36.